

5. Крисоватий А.І. Оподаткування і ринок: умови і можливості поєднання: [монографія] / А.І. Крисоватий. – Тернопіль: Вид-во Карпюка, 2000. – 314 с.

6. Мазур І.І. Мотивація суб'єктів тіншової економічної діяльності / І.І. Мазур // Наук. журнал «Економічна теорія». – 2006. – № 4. – С. 40-54.

7. Податкова реформа: факти і цифри / Міністерство фінансів України, 2015. – 60 с.

8. Статистичний щорічник України за 2015 рік / За ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 575 с.

ФІСКАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

FISCAL INSTRUMENTS OF THE STATE REGULATION OF ECONOMIC ACTIVITY IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

У статті розглядаються фінансові інструменти державного регулювання господарської діяльності в умовах євроінтеграції. Проаналізований механізм державної підтримки підприємств і визначена проблематика бюджетного забезпечення їх розвитку в Україні. Особлива увага приділена переробним підприємствам. Розглянуті напрями бюджетної підтримки господарюючих суб'єктів в Європейському Союзі. Запропоновані методи удосконалення державної підтримки господарської діяльності підприємств в Україні, зокрема, використання бюджетно-податкових важелів, які підвищать конкурентоспроможність української продукції переробної промисловості на європейських ринках.

Ключові слова: фінансові інструменти, державне регулювання, переробна промисловість, євроінтеграція, фінансові стимули.

В статье рассматриваются фискальные инструменты государственного регулирования хозяйственной деятельности в условиях евроинтеграции. Проанализирован механизм государственной поддержки предприятий и определена проблематика бюджетного обеспечения их развития в Украине. Особое внимание уделено перерабатывающим предприятиям. Рассмотрены направления бюджетной поддержки хозяй-

ствующих субъектов в Европейском Союзе. Предложены методы совершенствования государственной поддержки хозяйственной деятельности предприятий в Украине, в частности, использование бюджетно-налоговых рычагов, которые повысят конкурентоспособность украинской продукции перерабатывающей промышленности на европейских рынках.

Ключевые слова: фискальные инструменты, государственное регулирование, перерабатывающая промышленность, евроинтеграция, фискальные стимулы.

Fiscal instruments of state regulation of economic activity under conditions of European integration are studied in the article. The mechanism of budgetary support of enterprises is analyzed and the problems of budgetary support for their development in Ukraine are defined. Particular attention is paid to processing enterprises. Directions of budgetary support of economic entities in the European Union are considered. The methods of perfection of state support of economic activity of enterprises in Ukraine are offered, in particular, use of budgetary-tax levers that will promote the competitiveness of the Ukrainian products of processing industry on the European markets.

Key words: fiscal instruments, state regulation, processing industry, European integration, fiscal incentives.

УДК 336.027

Сідельникова Л.П.

д.е.н., доцент,
завідувач кафедри податкової та бюджетної політики
Херсонський національний технічний університет

Онїкієнко Н.В.

викладач-стажист кафедри податкової та бюджетної політики
Херсонський національний технічний університет

Постановка проблеми. Євроінтеграція є основним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, адже європейський вектор розбудови суспільно-економічних відносин – це шлях модернізації національної економіки, мобілізації іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, виходу на світові ринки, а особливо на ринок ЄС. Окреме місце серед промислових підприємств України, які потребують оновлення та підтримки держави, посідають переробні підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Значну увагу проблематиці державного регулювання економіки за допомогою фінансової політики приділяли Д. Кейнс, А. Хансен, П. Самуельсон, С. Фішер. Продовжили осмислювати цю тему і вітчизняні

вчені такі, як: В. Андрійчук, М. Малік, Т. Саблук тощо. Б. Малиняк досліджував бюджетні інвестиції, як ефективний засіб державного регулювання, з точки зору прискорення реформування реального сектора економіки. Т. Затонацька розглядала бюджетні інвестиції в людський та реальний капітал, як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток країни. І. Боярко, Н. Дехтяр осмислювали роль державних видатків в економіці країни.

Не залишаються поза увагою зарубіжних та українських дослідників і питання регулювання господарської діяльності переробних підприємств, у тому числі за допомогою фінансових стимулів. Так Д. Педрам вивчав розвиток переробної промисловості в регіональному аспекті, І. Абрамович висвітлював методологічні підходи до оцінки ефективності збутової діяльності переробних під-

приємств. Тематиці розвитку переробних підприємств присвячені роботи таких вчених: В. Россоха, В. Лаврук, Н. Гавриленко та ін. Особистий внесок у дослідження проблематики впливу фіскальних інструментів державного регулювання на господарську діяльність кожного із зазначених вчених важко переоцінити, але певні питання залишаються відкритими і сьогодні, зокрема: ефективне використання європейського досвіду бюджетної підтримки для досягнення позитивних економічних результатів переробних підприємств, вплив фіскальних інструментів на розвиток окремого господарюючого суб'єкта та економіки держави в цілому. Тому проблема пошуку ефективних фіскальних інструментів державного регулювання господарської діяльності в умовах євроінтеграції є актуальною і потребує особливої уваги.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз чинних механізмів державного регулювання та бюджетної підтримки господарської діяльності переробних підприємств в Україні, виокремлення позитивних тенденцій щодо такої підтримки в Європейському Союзі, розроблення пропозицій для удосконалення механізму державної підтримки вітчизняних переробних підприємств з метою забезпечення їх сталого розвитку на європейському рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визнання євроінтеграції першочерговим напрямом подальшого цивілізаційного розвитку України перетворює цей процес у державну зовнішньополітичну стратегію, яка здатна оздоровити економіку держави, зокрема, використанням європейського досвіду в організації державної підтримки переробних підприємств. Така підтримка є сукупністю (комплексом) пріоритетних рішень, які визначають основні напрями і форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку переробної промисловості з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання.

Наразі в більшості країн світу існує система державної підтримки переробних підприємств. Така державна допомога набула широкого розвитку у практиці країн ЄС, де вона регулюється нормативно-правовими актами, оскільки фактично

охоплює особливі інструменти втручання державних інституцій у ринковий механізм і не може мати періодичний, опосередкований характер [1, с. 1]. Правила державної допомоги є цілісним механізмом, що забезпечує ефективне спрямування бюджетних та інших ресурсів держав-членів ЄС на проведення структурних перетворень в економіці та підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств Європейського Союзу. Державну допомогу зазвичай розуміють, як заходи органів влади з метою підтримки певного господарюючого суб'єкта, що одночасно відповідають таким чотирьом критеріям: залучення бюджетних ресурсів держави, утворення економічної переваги, селективність, вплив на конкуренцію (рис. 1).

Залучення бюджетних ресурсів означає, що допомога надається державою або за рахунок бюджетних коштів, або недержавними установами, що використовують передані в їх розпорядження бюджетами ресурси. Тобто такі операції безпосередньо чи опосередковано відображаються в державному бюджеті. Також одержувач державної допомоги перебуває у привілейованому становищі порівняно зі своїми конкурентами. Вважається, що допомога є селективним заходом і впливає на стан рівноваги товарного ринку, змінюючи поведінку окремих фірм і конкурентів, потенційно впливає на конкуренцію та торгівлю між державами-членами [3, с. 41].

Щороку в Європейському Союзі витрачається майже 73 млрд євро на державну допомогу суб'єктам господарювання, що становить 0,6% від ВВП Євросоюзу. Основну частку державної допомоги в ЄС становить горизонтальна допомога, на яку припадає найбільша її питома вага – в середньому 84%, зокрема, на регіональний розвиток витрачається 24% загальної державної допомоги, захист навколишнього середовища – 24%, на стимулювання досліджень та інновацій – 17%, на інші цілі в рамках горизонтальної допомоги – біля 20% (табл. 1).

Використання фіскальних інструментів державної підтримки господарюючих суб'єктів як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу, зумовлено необхідністю перерозподілу частини національного доходу через бюджет, залученням вивільнених коштів у пріоритетні напрями розвитку економіки, підтримання науково-технічного прогресу, екологічної безпеки у країні. Так бюджетна підтримка товаровиробників в ЄС спрямована на підтримання їх доходів на рівні, достатньому для розширеного відтворення; забезпечення товарами промисловості споживачів, сировиною – інших галузей промисловості, конкурентного впливу на світовий продовольчий ринок.

Рис. 1. Державна допомога господарюючим суб'єктам у країнах-членах ЄС

Джерело: розроблено авторами на основі [2, с. 92]

Таблиця 1
Державна допомога суб'єктам господарювання в ЄС, у % від ВВП [4, с. 1]

Державна допомога	2009	2010	2011	2012	2013
Державна допомога загалом	0,48	0,54	0,5	0,44	0,46
Горизонтальна допомога, у т.ч.:	0,39	0,44	0,41	0,38	0,39
захист навколишнього середовища та енергозбереження	0,11	0,12	0,11	0,10	0,11
регіональний розвиток	0,11	0,13	0,11	0,09	0,09
дослідження та інновації	0,07	0,09	0,09	0,08	0,07
інші цілі	0,10	0,10	0,10	0,11	0,12
Секторальна допомога	0,09	0,10	0,09	0,06	0,07

Зобов'язання України щодо створення ефективної системи контролю за державною допомогою суб'єктам господарювання, за зразком системи, яка існує у Європейському Союзі, передбачені низкою міжнародних угод. Адаптація законодавства нашої держави щодо форм підтримки переробних підприємств до стандартів країн ЄС визначається Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», який був ухвалений Верховною Радою України у липні 2014 року і повністю набуває чинності у серпні 2017 року. Відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, для впровадження національної системи контролю державної допомоги Україна повинна [5]:

а) протягом трьох років з дати набрання чинності Угодою прийняти національне законодавство про державну допомогу та забезпечити функціонування незалежного органу, який матиме відповідні повноваження;

б) протягом п'яти років з дати набрання чинності Угодою створити повний реєстр схем державної допомоги;

в) привести ці схеми допомоги у відповідність до критеріїв, визначених у ст. 262 та 264 Угоди протягом строку не більше, ніж сім років з дати набрання чинності Угодою;

г) протягом перших п'яти років після набрання чинності Угодою будь-яка державна допомога надана Україною, має оцінюватися за правилами, ідентичними правилами Європейського Союзу щодо країн зі складною соціально-економічною ситуацією.

Необхідність подолання відставання національної переробної промисловості від європейської, вимагає вдосконалення інструментів державної підтримки у вигляді ефективного застосування бюджетно-податкових стимулів, які ми розглядаємо, як два взаємодоповнюючі компоненти, що застосовуються одночасно залежно від можливостей бюджету, оскільки податкові важелі пов'язані з отриманням (або втратою) певного обсягу надходжень до бюджету, бюджетні – зі здійсненням бюджетних видатків і напрямками їх спрямування.

Основними фіскальними стимулами, які можуть бути використані для економічного оздоровлення національних переробних підприємств, є: бюджетне фінансування, знижені податкові ставки, податкові пільги, альтернативні системи оподаткування, пільгове кредитування, компенсація відсотків за банківськими кредитами, державні замовлення, державні гарантії за кредитами, створення спеціальних інституцій (рис. 2).

Серед наведених інструментів найвагоміше значення для розвитку підприємств переробної промисловості України відіграє бюджетне фінансування, адже воно стимулює освоєння нових галузей економіки, що є пріоритетними для держави, яка покриває частину сукупних витрат з державного бюджету.

У 2015 році найбільшу частку капітальних інвестицій в Україні, а саме: 18,2% (204,18 млрд грн) отримала переробна промисловість, що майже втричі більше обсягу інвестицій на транспорт та вдвічі – на сільське господарство (табл. 2).

Отже, переробні підприємства відіграють значну роль у структурі капітальних інвестицій

Рис. 2. Класифікація фіскальних стимулів розвитку переробних підприємств

Джерело: розроблено авторами

цій, що вказує на пріоритетність цієї галузі як надійної основи для національної економіки, хоча питома вага капітальних інвестицій у переробну промисловість у 2015 році зменшилася у порівнянні з 2014 роком на 5,3%. Станом на 1 липня 2016 року у цій галузі реалізується 330 інвестиційних проектів. Наразі вітчизняній переробній промисловості притаманні ознаки зниження інвестиційної активності. Інвестиційне зростання має підкріплюватися комплексом ефективних заходів, які забезпечують відтворення виробничих фондів, відновлення інвестиційно-інноваційного потенціалу.

Таблиця 2

Структура капітальних інвестицій у галузі національної економіки України, %

Галузь економіки	Значення (%)	
	2014	2015
Переробна промисловість	23,5	18,2
Будівництво	18,4	15,0
Інформація та телекомунікації	3,6	14,5
Сільське, лісове та рибне господарство	8,6	9,4
Оптова та роздрібна торгівля	10,3	7,6
Добувна промисловість	10,4	7,6
Енергетика	9,7	7,6
Транспорт, поштова діяльність	7,8	6,0
Операції з нерухомим майном	4,8	3,8
Фінансова та страхова діяльність	3,2	2,5
Державне управління й оборона	0,9	1,9
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,3	1,1
Охорона здоров'я та надання соц. допомоги	0,3	0,4
Освіта	0,2	0,3
Інші	3,5	4,1
Всього	100	100

Джерело: розраховано авторами на основі [6]

Аналіз державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні з 2011 по 2013 роки свідчить, що допомога надавалася здебільшого у формі податкових пільг, прямого фінансування (субсидій) та компенсацій частини витрат підприємств за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також державних гарантій за кредитами державних підприємств (табл. 3).

Обсяг субсидій та трансфертів підприємствам за період з 2007 по 2013 роки варіювався від 19,9 до 43,2 млрд грн, а основним джерелом такої державної допомоги був державний бюджет (табл. 4).

Надання державної підтримки господарюючим суб'єктам у розвинених країнах відіграє значну роль у механізмі державного регулювання економіки. Такі дії держави сприяють організації розширеного виробництва, випуску конкурентоздатної продукції підприємств, зміцненню їх матеріально-технічної бази. Беручи до уваги позитивний зарубіжний досвід, ми вважаємо, що в механізмі фіскальних інструментів державної підтримки суб'єктів господарювання України доцільно:

- змінити систему навантаження ПДВ як на виробника, так і на споживача;
- сформувані фонди розвитку галузей промисловості;
- упровадити альтернативні підходи у вигляді горизонтальних форм державної підтримки;
- поширити критеріальний підхід (наявність кількісних та якісних умов для надання підтримки);
- подальше вдосконалювати механізми інвентаризації;
- зменшити вплив на ціну готової продукції переробної промисловості посередників.

Висновки з проведеного дослідження. Досвід країн Європейського Союзу свідчить про необхідність проведення змін у механізмі державної підтримки господарюючих суб'єктів України. Держава, використовуючи фіскальні методи регулювання

Таблиця 3

Державна підтримка суб'єктів господарювання України за період з 2011 по 2013 роки

Інструмент бюджетної допомоги	Абсолютне значення, млрд. грн.			Питома вага, %		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Бюджетні субсидії та трансферти	24,60	43,20	29,40	26,92	26,44	31,91
Податкові пільги	46,66	37,02	32,57	51,05	22,66	35,35
Державні гарантії	12,84	75,35	21,90	14,05	46,12	23,77
Списання внесків на соціальне страхування	2,90	3,10	3,50	3,17	1,90	3,80
Списання податкових зобов'язань	2,70	3,10	2,90	2,95	1,90	3,15
Заходи державної підтримки, спрямовані на реструктуризацію підприємства	1,66	1,11	1,33	1,82	0,68	1,45
Бюджетні витрати на інвестиційні проекти, які фінансуються за рахунок позик (кредитів) іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій	0,03	0,50	0,54	0,03	0,31	0,58
Разом	91,39	163,38	92,14	100	100	100

Джерело: розраховано авторами

**Бюджетні субсидії та трансферти господарюючим суб'єктам
за період з 2007 по 2013 роки, млрд грн [7, с. 36]**

Джерело надходження субсидій та трансфертів підприємствам	Роки, млрд. грн.						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
– з державного бюджету	14,6	24,8	18,5	20,4	14,5	20,5	19,3
– з місцевих бюджетів	5,3	9,6	8,7	6,1	10,1	22,7	10,1
Всього субсидій та трансфертів підприємствам	19,9	34,4	18,5	26,5	24,6	43,2	29,4

господарської діяльності підприємств, впливає на їхній потенціал та економічні результати. За допомогою фіскальних інструментів державної підтримки господарюючих суб'єктів можна стимулювати розвиток галузі, впроваджувати інноваційні підходи, фінансувати пріоритетні для держави проекти та програми. На шляху євроінтеграції перед Україною стоїть завдання адаптувати вітчизняне законодавство щодо надання державної допомоги суб'єктам господарювання до вимог ЄС, створити незалежний, некорумпований уповноважений орган регулювання бюджетної підтримки та гармонізувати фіскальні інструменти з інструментами впливу в ЄС. Тому перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні взаємозв'язку рівня державної підтримки та ефективності діяльності суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статівка Н. Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників: пріоритети та ефективність / Н. Статівка // [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/3/06.pdf>

2. Бугаєнко Н.М. Сучасні тенденції розвитку системи державної допомоги в ЄС / Н.М. Бугаєнко // Статистика України. – 2010. – № 1. – С. 92-98.

3. Черненко С. Поняття державної допомоги суб'єктам господарювання / С. Черненко // Конкуренція. – 2008. – № 1(28). – С. 40-45.

4. Хвалінський С. Компаративний аналіз надання державної допомоги суб'єктам господарювання в ЄС і Україні / С. Хвалінський, Л. Кобилянська, М. Осипчук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3326>

5. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 року № 1555-VII / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/155>

6. Офіційний портал Міністерства аграрної політики і продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>

7. Звіт про результати дослідження державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні / [Х. Хольцлер, Е. Лібанова, Т. Єфименко та ін.]: – Березень 2015. – 211 с.